

М. ВАРГА,
студентка 4 курсу
факультету європейського права і правознавства
ДВНЗ «УжНУ»

ПЕРСПЕКТИВНА РОЛЬ УКРАЇНИ В ГЛОБАЛЬНИХ ТА РЕГІОНАЛЬНИХ СИСТЕМАХ БЕЗПЕКИ

Розвиток демократичної Української держави відбувається в умовах формування європейської та глобальної систем безпеки, заснованих на взаємодії демократичних держав євроатлантичного простору. Усвідомлюючи себе невід'ємною частиною цього простору, Україна одночасно перебуває під впливом оточуючих її і не завжди однонаправлених силових полів. Поряд із європейським і російським, Україна, як і інші країни Півдня Європи, не може не відчувати на собі й “гарячий подих” мусульманського світу. Тим більше, що на її території проживає автохтонна кримськотатарська меншість, яка є невід'ємною частиною народу України. Визначаючи місце України в європейській та світовій системах безпеки, було б невірно ні розташовувати Україну між Європою і Росією, ні протиставляти одна одній Європу і Росію. В основі включення України до нової архітектури європейської безпеки лежить створення нею власної, заснованої на демократичних цінностях системи національної безпеки і характерний саме для демократичних підходів внесок у зміцнення міжнародної безпеки.

Колишня складова частина ядерної наддержави – Україна – не успадкувала її “менталітет”, цілком відмовившись від конфронтаційних підходів, усвідомлюючи відповідальність за міжнародну безпеку. Із зміцненням міжнародних позицій України в неї з'являється

власне позитивне поле впливу, зростають роль і відповідальність у забезпеченні безпеки континенту. Не можна уявити стабільну Європу без стабільності в кожній із європейських країн, проте загроза стабільності особливо гостро відчувається в нових, ще не зміцнілих незалежних державах, які переживають період радикальних економічних і політичних реформ. Дбаючи про внутрішню стабільність, ці країни спираються на власні сили, шукають підтримки одна у одній й водночас дедалі більше звертають погляд на зону демократії, економічної і політичної стабільності, що поширюється в напрямі їхніх кордонів і являє собою Європейський Союз [1, с. 47].

На південно-східній периферії Великої Європи останнім часом усе активніше заявляє про прагнення до інтеграції в ЄС група з чотирьох європейських країн, згуртованих не лише спільним радянським минулим, але й необхідністю вирішувати схожі проблеми, одночасним становленням державності і ринкових відносин та прагненням до використання своїх різноманітних ресурсів на основі європейської моделі економічного та суспільного устрою. Поряд з Україною до цієї групи, яка вже отримала назву ГУАМ, належать Грузія, Азербайджан і Молдова. Фактично можна констатувати, що на Європейській частині колишнього СРСР сформувалося три співтовариства держав за ознакою ставлення до європейської та євроатлантичної інтеграції: країни Балтії, ГУАМ і Російсько-білоруський союз. Характерно, що колишні республіки СРСР об'єднують лояльне ставлення до розширення ЄС і розділяє негативне ставлення двох із них – Росії та Білорусі – до розширення НАТО на Схід. Спільність підходів до європейської та євроатлантичної інтеграції створює взаємне тяжіння між Балтією і ГУАМом. З підключенням Польщі здійснюється пошук у напрямі розвитку Балто-Чорноморського

співробітництва. Економічним стрижнем цього співробітництва Півночі і Півдня в середині Європи служить проект транспортування каспійських енергоносіїв через Україну, що дозволяє підвищити ступінь диверсифікації енергозабезпечення європейських країн і відродити древній шлях “із варяг у греки”. Європейський Союз одержує можливість інтеграції власної системи нафто- і газопроводів зі створюваною, яка орієнтована на енергоресурси Каспію. Тим більше, що найперспективніші потенційні споживачі каспійської нафти розташовані саме між Чорним та Балтійським морями. Мабуть, для ЄС як структури, до якої прагне інтегруватися Україна, небайдуже, що при усьому політичному та соціальному розмаїтті українського суспільства керівництву країни вдалося створити систему національної безпеки, що дозволила здійснювати реформи. Хоча і не так швидко, як хотілося б, але винятково мирним, цивілізованим шляхом. Жодного разу за останніх стратегічних подій в Україні процес формування органів державної влади, вирішення складних внутрішньополітичних проблем не виходив з-під контролю і не супроводжувався протистоянням із застосуванням сили. Створюючи систему національної безпеки, адаптовану до міжнародних вимог, Україна прагне брати активну участь в універсалізації регіональних, європейської і глобальної систем безпеки на всіх стадіях цього процесу – від розробки концепції до участі в конкретних спільних операціях. Уже сприйнята у світі як ключова країна європейської безпеки, Україна є єдиною державою, що водночас належить до Східної, Центральної і Південно-Східної Європи [2, с.114]. Саме вона здатна відіграти цементуючу роль у розвитку співробітництва нових незалежних держав Європи, сприяти їхній інтеграції до європейських та євроатлантичних структур, попередити виникнення або поновлення штучних бар'єрів у тій частині континенту, що входила до СРСР або перебувала під його

контролем. Перший вектор становлять відносини України з Заходом. Складовою цього вектора є інтеграція до європейських та євроатлантичних структур. Основними напрямами тут залишаються відносини з ЄС, НАТО і державами-членами. Зусилля України спрямовуються на поглиблення і розширення співробітництва, наповнення його конкретними програмами і заходами в рамках реалізації Угоди про партнерство і співробітництво України та ЄС, а також Хартії Україна – НАТО.

Важливою складовою західного вектора є інтенсифікація відносин України із західними сусідами-кандидатами на членство в ЄС і НАТО. Насамперед, йдеться про Польщу. Стратегічне партнерство України і Польщі здатне не тільки запобігти появі нової лінії поділу на українсько-польському кордоні після вступу Польщі до ЄС і НАТО, але й зцементувати відносини Заходу і Сходу, Півночі і Півдня Європи, де розташовані нові незалежні європейські держави та країни колишнього соціалістичного табору. Українсько-польське партнерство виходить за межі двостороннього співробітництва, а сприяння всебічному його розвитку з боку ЄС є для України одним із пріоритетних напрямів співробітництва з Євросоюзом. В Україні розглядають поглиблення інтеграційних процесів на континенті як необхідну передумову створення системи глобальної безпеки, що відповідає вимогам наступного сторіччя. Підписання базових політичних договорів із Росією та Румунією, угод щодо Чорноморського флоту, договору про державний кордон з Білоруссю і Спільної заяви Президентів України і Республіки Польща стали важливими ланками ланцюга, що об'єднує Україну з простором стабільності і добросусідства, оформленим у 1995 році Пактом стабільності в Європі. По суті відбувається процес поширення цього пакту на значну територію континенту, яку займає Україна.

Загально визнано, що Україна є не лише споживачем, але й “постачальником” безпеки, активним учасником врегулювання регіональних конфліктів у Європі. Мова йде про неоднаковий за характером, але завжди миротворчий внесок у колишній Югославії, Нагірному Карабасі і Придністров'ї, готовності допомогти у розв'язанні конфліктної ситуації в Абхазії [3, с. 275].

Україна займає активну позицію в розвитку європейського регіонального співробітництва з використанням таких структур, як Центральноевропейська ініціатива, Чорноморське економічне співтовариство та ін. і виступає за об'єднання зусиль ОБСЄ і ЦЕІ в питаннях зміцнення стабільності і безпеки в Центрально-Східноєвропейському регіоні.

Україна виходить із того, що відносини з Заходом не тільки не суперечать, але й сприяють цивілізованій реалізації іншого вектора її зовнішньої політики – встановленню рівноправного та взаємовигідного партнерства з Росією. Від стабільності та прогнозованості відносин двох найбільших за територією країн Європи значною мірою залежить доля демократичного розвитку як України, так і Російської Федерації, стабільність у Європі та в усьому світі.

В Україні розглядають українсько-російські відносини в контексті нової архітектури міжнародної безпеки, а “Великий” договір між Україною і Росією й угоди по Чорноморському флоту – як конкретний внесок у її зміцнення. Україну і Росію зв'язують не тільки спільні географія, минуле і повно схожих невирішених проблем сьогодення. Головне в тому, що їх об'єднує інше. Обидві країни рухаються в одному напрямі, прагнучи до створення відкритого демократичного суспільства і ринкової економіки, характерних для членів Європейського Союзу, одним з яких прагне стати Україна, а судячи з заяви

колишнього прем'єра РФ В.Черномірдіна під час перебування в Брюсселі, – і Росія [4, с. 60].

Україну і Росію об'єднують політичні та економічні інтереси. Саме це, при всьому прагненні кожної з них до самозабезпечення і диверсифікації зовнішніх зв'язків, визначає їх як найбільш вагомих партнерів. Українсько-російські економічні відносини, як впливовий чинник розвитку обох країн, найважливіша складова їхніх зовнішньополітичних зусиль, виходять за рамки двосторонніх інтересів і не можуть не привертати уваги ЄС і його членів. Через українські трубопроводи здійснюється постачання енергоносіїв у багато країн Європи, енергетична безпека якої значною мірою залежить від надійності українсько-російської взаємодії в сфері енергетики. Український підхід полягає в участі капіталу і технологій з європейських та інших країн в українсько-російських проєктах міжнародного значення. В Україні аж ніяк не прагнуть до якогось українсько-російського відособлення і намагаються всебічно враховувати інтереси інших наших сусідів та партнерів. Україна і Росія беруть активну участь у програмі “Партнерство заради миру”, що довела свою необхідність і ефективність як засіб підвищення довіри в Європі. Участь України і Росії в програмі партнерства, у стабілізаційних силах на Балканах разом із підписанням згаданого Акта і Хартії вже забезпечили обом країнам свого роду “зовнішню участь” у НАТО. Подібна формула на початковому етапі співробітництва, мабуть, може бути використана й у випадку з ЄС. Майбутнє підкаже її оптимальний варіант і конкретне наповнення. Це дасть можливість більш ефективно сполучити ресурсний потенціал України та Росії з технологічними можливостями Європи. Справжнім проривом у цьому напрямку стало б створення європейського військово-транспортного літака на базі АН-70. Україна виходить із концепції Європи із “змінюваною

геометрією” та неприпустимістю створення економічних і політичних бар'єрів як на своїх західних, так і східних кордонах. Україна і Росія не тільки демонструють прагнення продовжувати перетворення на основі цінностей європейської цивілізації, а й дедалі активніше взаємодіють із ЄС і НАТО як структурами, що об'єднують демократичні країни із соціально орієнтованою ринковою економікою. Складається враження, що зміцнення західного вектора зовнішньої політики України і Росії позитивно позначилося на позиціях обох країн у ставленні одна до одної і сприяє формуванню їхнього рівноправного партнерства [5, с. 114].

Сучасне розуміння безпеки виключає статичний підхід. Мова йде про широкий погляд на безпеку, що охоплює не тільки військові, а й економічні та політичні чинники, проблеми демократизації та стабільності окремих держав і груп держав, формування дружніх міжнародних відносин.

Йдеться також про колективну спроможність протистояти новим загрозам безпеці, зокрема поширенню зброї масового знищення, міжнародному тероризмові, організованій злочинності, нелегальній міграції, масштабним екологічним лихам. У комплексі взаємозалежних складових безпеки усе більшу роль відіграє економічна безпека, яка в ядерному світі стала стрижнем міжнародної і національної безпеки. Виник феномен глобальних фінансових і економічних систем, у яких навіть найбільші країни виявилися нездатними вести “ замкнутий спосіб життя ”. На зміну “ гарячим” і “ холодним” війнам прийшли війни торговельні та митні. У цьому контексті для більшості європейських країн ЄС виступає гарантом економічної безпеки, що забезпечує стабільність прийнятних для окремих його членів і Євросоюзу в цілому умов економічного розвитку. У плані розподілу потенціалу небезпек нинішня ситуація в Україні

є типовою для посткомуністичних країн – внутрішні загрози переважають над зовнішніми. Неоднозначними є хід і наслідки економічних реформ. Проте основна небезпека йде не від реформ як таких, а від непослідовності, некомплексності їхнього здійснення, що, поряд із суб'єктивними причинами, стало результатом малодосвідченості економічних служб молодій українській державі. Водночас слід зазначити, що Україна має чіткий сценарій економічних реформ, що збігається зі сценарієм наближення країни до членства в Євросоюзі [6, с. 96]. Керівництво економікою стає усе більш прагматичним. Проте Україна навряд чи зможе швидко досягти економічної стабілізації без допомоги з боку Європейського Союзу, США і міжнародних фінансових організацій. Мова йде не тільки про фінансову допомогу, що є для України надзвичайно важливою, особливо в зв'язку з ліквідацією наслідків Чорнобильської катастрофи, яка має не лише європейський, але й глобальний вимір. Україна потребує сприяння в поступовому входженні в Європейський економічний простір. І тут для неї ключовим питанням є поглиблення відносин із ЄС. В Україні добре усвідомлюють стан її готовності до вступу в ЄС – для нас це стратегічна мета. Однак наявність цієї мети, а також політична підтримка стратегічного курсу України на членство в ЄС з боку самого ЄС, а також таких впливових країн, як Німеччина, Франція і Великобританія, сприяли б активізації реформування українського суспільства. З'являється перспективна модель соціально – економічного розвитку, чіткі орієнтири у вигляді конкретних стандартів ЄС у найважливіших суспільних сферах і насамперед в економічній. В Україні не повною мірою задоволені динамікою розвитку відносин із ЄС. Серед чинників, що стримують виведення цих відносин на якісно новий рівень – і складна економічна ситуація в Україні, і стан

інституційного забезпечення політики України щодо ЄС, і непроста внутрішня ситуація в Євросоюзі. Позначається і високий рівень економічної залежності України від Росії.

Актуальним питанням залишається «персоналізація» політики, яку ЄС проводить щодо України, і відмова від «трафаретних» підходів у ставленні до країн СНД. Відчуваючи себе країною Центрально–Східноєвропейського регіону, Україна не прагне преференцій або пільг. Йдеться про таку спеціалізовану і конкретну політику з боку ЄС, яка дозволила б краще використовувати потенціал співробітництва з Україною в усіх сферах. Йдеться про активізацію співробітництва в галузі зовнішньоекономічних зв'язків, промислової кооперації, митної справи, юстиції, попередження злочинності і боротьби з її організованими проявами, науково-технічної політики. Особливо варто підкреслити зацікавленість України щодо транс'європейських проєктів, насамперед транспортних і енергетичних. Унікальне географічне розташування України обумовлює її роль як однієї з ключових країн – комунікаторів між Європою, Кавказом і Азією. Тому підтримка пов'язаних з Україною проєктів, зокрема транспортного коридору, який включав би нафтопровід Одеса – Гданськ, з боку ЄС, країн – членів та інших зацікавлених сторін створить не просто транспортну інфраструктуру, але й інфраструктуру інтеграції України до ЄС. Будуть створені реальні передумови запобігання появі економічних й інших бар'єрів у рамках Великої Європи [7, с. 265].

Україна прагне створити власну систему національної безпеки, збалансовану й погоджену не лише внутрішньо, але й з європейськими та світовими тенденціями розвитку і зміцнення міжнародної безпеки. Вже досягнутий Україною рівень політичної, соціально – економічної трансформації дозволяє стверджувати, що

країна крок за кроком просувається шляхом демократії і ринкової економіки, усе більше наближаючись до вимог, які висуваються до країн – кандидатів на вступ до ЄС. За підтримкою провідних країн Європи і світу незалежна, демократична, стабільна й економічно процвітаюча Україна здатна стати не лише ключовою країною європейської безпеки, але й її важливою опорою.

Формування сучасних регіональних систем безпеки можливе тільки за умов [8, с. 43]:

- пристосування та постійної модернізації функцій існуючих структур безпеки до нових викликів та загроз ХХІ ст. (спроби формування нових структур безпеки в умовах існування тих чи інших оборонних союзів викличе протидію останніх, що може поховати саму ідею такого створення на початковому етапі);

- чіткого розподілу функцій між існуючими структурами з урахуванням їх можливостей, набутого досвіду, специфіки діяльності та складу учасників. (Досвід існування НАТО, ОБСЄ, ЗЄС свідчить про певну «спеціалізацію» їх діяльності, про що йшлося в попередніх параграфах);

- визначення пріоритетів між структурними компонентами системи безпеки у вирішенні тих чи інших питань;

- встановлення та постійного розвитку тісних взаємних зв'язків між структурними компонентами регіональної безпеки, що дозволяли б координувати їх діяльність або підключати до виконання того чи іншого завдання різні структурні компоненти безпеки.

Ефективність регіональних систем безпеки значною мірою залежатиме від тих принципів, що будуть закладені в їх основу. Так, принцип оборонної достатності дозволить визначати оптимальні параметри збройних сил, здатних гарантовано забезпечити захист інтересів усіх учасників.

Оскільки система регіональної безпеки охоплює багато держав, що відрізняються між собою за рівнем економічного розвитку, важливим принципом системи безпеки мусить стати надання однакових умов безпеки для членів даної системи. Однією з таких умов є збіг елементів системи безпеки хоча б за своїми основними параметрами. Найважливішим щодо цього є ступінь розвитку демократії та стабільний розвиток. Найзагальнішим результатом історичного розвитку останніх років став кінець «холодної війни». Внаслідок різко обмежилася вірогідність широкомасштабної збройної сутички із застосуванням засобів масового ураження. З карти Європи зникла одна із наддержав, а розвиток світових процесів входить у річище, перерване жовтнем 1917 р. Європа втратила почесне звання центру світової політики й можливість породжувати конфлікти світового масштабу [9, с. 22].

Найістотніші зміни торкнулися Європейського континенту: розпад Організації Варшавського договору, об'єднання Німеччини, оксамитова революція в країнах Центральної та Східної Європи і, зрештою, дезинтеграція Радянського Союзу, Чехословаччини, Югославії – поява низки нових незалежних держав на карті Європи і світу, процеси розширення ЄС та НАТО – все це становить неповний перелік факторів, що у найближчі десятиліття суттєво впливатимуть на політичні, соціальні, економічні та військові тенденції в цьому регіоні. Під час «холодної війни» авторитарним комуністичним режимам вдавалося тримати під контролем регіональні, етнічні та релігійні суперечності. Крах комунізму, поява нових незалежних держав призвели, з одного боку, до зростання почуттів національної гідності, культурного самоусвідомлення, а з другого – до втрати механізмів, що стримують крайні форми прояву націоналізму. Досвід колишньої Югославії, Чечні, Карабаху, останні події у Дагестані свідчать, наскільки складним може

бути процес подолання конфлікту, якщо він сягнув певного рівня напруги. Це змусило західних політиків поставитися до надання гарантій безпеки країнам Східної Європи та колишнього Радянського Союзу з більшою обережністю. Захід не готовий втручатися у внутрішні конфлікти, тим паче, що ефективність такого втручання надзвичайно низька, а проблеми, які виникають унаслідок такого втручання, мають загрозливу тенденцію збільшувати свою гостроту та масштаби. Жорсткі внутрішні конфлікти в країнах, що розвиваються, поставили перед політиками і населенням Заходу ряд нових гострих питань. Паризький Інститут Західноєвропейського союзу, створений для досліджень у галузі безпеки, обґрунтовував, наприклад, необхідність спільної оборони несприятливим впливом конфліктів у країнах, що знаходяться за межами Європи, на загальний стан європейської безпеки. Він ототожнив це завдання зі сферою «важливих» (тобто наступних за значимістю після «життєвих» та «загальних») інтересів країн Європейського Союзу (ЄС) в галузі безпеки. При цьому акцент був зроблений на проблемах, що торкаються економічних інтересів країн ЄС та пов'язані із забезпеченням енергоносіями, експортом продуктів виробництва, користуванням морськими й сухопутними комунікаціями, із свободою та безпекою пересування людей і товарів. Нормальне функціонування цих укрїн важливих для західної економіки галузей може виявитися під ударом, якщо правлячі режими в країнах, що розвиваються, не подолають національний або політичний екстремізм.

Список використаних джерел

- 1. Кутах Ю. Транзитні зв'язки України і міжнародні транспортні коридори / Ю. Кутах. // Економіст.– 2011. – №1. – С. 50-57.*

2. Климук А.А. *Історія формування поняття «безпека особистості»* / А.А. Климук // *Безпека життєдіяльності.* – 2009. – № 1. – С. 25.
3. *Законодавство України про безпеку території* / Упоряд. О. М. Роїна. – 2-е вид. – К.: КНТ, 2010. – 488 с.
4. Дергачов В. *Перспективна роль України в глобальних та регіональних системах безпеки* / В. Дергачов, О. Живицький, М. Тараканов // *Економіка України.* – 2010. – №11. – С. 60-64.
5. Климук А.А. *Історія формування поняття «безпека особистості»* / А.А. Климук // *Безпека життєдіяльності.* – 2009. – № 1. – С. 25.
6. Козик В.В. *Світове господарство та міжнародні економічні відносини* / В.В. Козик, М.П. Панкова. – Львів: Світ, 2008. – 336 с.
7. *Енциклопедичний словник з основ екології* / за заг. ред М.Д. Пшеничного. – К.: Наукова думка, 2009. – 884 с.
8. *Географічна енциклопедія України* / за заг. ред Р.Д. Осадчого. – К.: Укр. енцикл. ім. М. Бажана. – 2004. – 480 с.
9. Метелев С.Е. *Международная трудовая миграция в условиях глобализации и нелегальная миграция [Текст] : моногр.* / С. Е. Метелев. – М. : Изд-во РГТЭУ, 2008. – 267 с.